

DOI 10.33294/2523-4234-2026-36-1-200-220

УДК 271.2(477):355.01(470:477)"2022/..."

ORCID 0000-0002-7501-797X

ISSN 2523-4234

Павло Артимішин

Діяльність Української православної церкви (Московського патріархату) на тлі повномасштабної війни Російської Федерації проти України *

Досліджено діяльність Української православної церкви (Московського патріархату) в умовах повномасштабної війни РФ проти України. Проаналізовано офіційні звернення керівництва УПЦ (МП) в лютому – травні 2022 р., їхню риторику засудження війни, заклики до миру, переговорів і збереження “братерських” відносин, а також ступінь чіткості позиції стосовно держави-агресора. Окремо простежено реакцію на воєнні злочини, зокрема події в Бучі, у зіставленні її з позиціями інших релігійних інституцій. Особливу увагу приділено Собору УПЦ 27 травня 2022 р., який ухвалив зміни до Статуту про управління Церквою та публічно проголосив про усунення згадок щодо підпорядкування Московському патріархату. Висвітлено зміст постанов цього собору та їхні наслідки для фактичного церковно-канонічного статусу УПЦ. Водночас критично оцінено, наскільки ці зміни сприяли реальному розриву зв’язків із Російською православною церквою, з урахуванням подальших експертних висновків і правових оцінок. Описано випадки співпраці деяких представників УПЦ з окупаційними структурами, кримінальні провадження, санкційні рішення та контррозвідувальні заходи держави. Узагальнено можливі правові наслідки ухвалення законів щодо афілійованих із державою-агресором релігійних організацій і розглянуто судові процеси, що тривають, у контексті трансформації релігійного простору та викликів національній безпеці України.

Ключові слова: Українська православна церква, Московський патріархат, російсько-українська війна, повномасштабна війна, національна безпека, Україна, Російська Федерація

Pavlo Artymyshyn

The activities of the Ukrainian Orthodox Church (Moscow Patriarchate) against the backdrop of the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine

The activities and public positioning of the Ukrainian Orthodox Church (Moscow Patriarchate) in the context of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation are examined in this study. Official statements issued by the Church’s leadership in February–May 2022 are analyzed, with particular attention being paid to rhetorical strategies concerning the war, appeals for peace and negotiations, references to shared historical and spiritual narratives, and the extent to which Russian aggression is explicitly condemned. Reactions to major wartime events, including mass

* Стаття підготовлена за сприяння Національного фонду досліджень України в межах виконання проекту “Історична пам’ять українців в умовах війни: від конфронтації до консолідації” (реєстраційний номер проекту 2023.03/0207).

atrocities committed in occupied territories, are evaluated, and comparisons are made with positions articulated by other religious institutions in Ukraine.

Special attention is devoted to the Council of the Ukrainian Orthodox Church held on 27 May 2022, during which amendments to the Statute on the governance of the Church were adopted and the removal of references to subordination to the Moscow Patriarchate was publicly declared. The content of the Council's decisions and their implications for the actual ecclesiastical and canonical status of the Church are analyzed. At the same time, the extent to which these changes resulted in a real break in relations with the Russian Orthodox Church is critically assessed in light of subsequent expert conclusions and legal evaluations.

Documented cases of cooperation by individual clergy members with Russian occupation authorities are also considered, along with related criminal proceedings initiated under Ukrainian legislation. Counterintelligence measures conducted by state institutions are reviewed, public debates concerning institutional ties between the UOC (MP) and the Russian Orthodox Church are discussed, and implications for religious freedom and national security are assessed. Legislative amendments adopted in 2024 regarding religious organizations affiliated with centers of influence in the aggressor state are analyzed, together with subsequent administrative decisions and judicial disputes. The complex interaction between ecclesiastical structures, wartime governance, and state responses to hybrid security threats is highlighted.

Keywords: Ukrainian Orthodox Church, Moscow Patriarchate, Russian-Ukrainian war, full-scale war, national security, Ukraine, Russian Federation

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. суттєво змінило суспільно-політичний і релігійний простір Української держави. В умовах війни особливої актуальності набули питання ролі релігійних інституцій у формуванні суспільної позиції щодо агресії, їхньої участі у підтримці держави та громадян (а чи, навпаки, у сприянні в нівеляції національної безпеки України на користь ворожої сторони), а також характеру їхніх зв'язків із зовнішніми центрами впливу. У цьому контексті важливим є розгляд діяльності Української православної церкви (Московського патріархату) після 2022 р., коли, з одного боку, вона намагалася залишитися впливовим чинником релігійно-церковного й суспільного життя в Україні і за тих обставин, в яких опинилися держава та її населення в часі широкомасштабної агресії зі сторони, а з іншого боку, почасти, принаймні на рівні окремих її представників, й сама була інструментом РФ та Російської православної церкви всередині України для пропагування й виправдання сучасних російських воєнних злочинів.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти, які, щоправда, стосуються переважно інформаційного впливу УПЦ (МП) на український соціум і її діяльність в умовах гібридної та реальної війни РФ проти України перед 2022 р., уже частково досліджувалися науковцями. Зокрема, на діяльності цієї Церкви за окупації Росією Кримського півострова зосереджував свою увагу Анатолій Колодний (Колодний, 2014). Вияви "русского мира" в друкованій пресі УПЦ (МП) відстежувала Світлана Филипчук (Филипчук, 2015). Проблемні аспекти міжконфесійних та державно-конфесійних відносин у тогочасній суспільно-політичній ситуації в Україні висвітлили Віта Титаренко й Людмила Филипovich (Титаренко, Филипovich, 2020). Перу другої з цих

двох дослідниць у співавторстві з Оксаною Горкушею належить і розвідка про реакцію українських Церков, у т. ч. УПЦ (МП), на геополітичний російсько-український конфлікт після 2014 р. (Горкуша, Филипович, 2016). Згодом, уже невдовзі після 24 лютого 2022 р., з’являються перші наукові напрацювання, присвячені окремим аспектам діяльності УПЦ (МП) в реаліях нової російської агресії проти України. Політичну роль цієї релігійної організації в дні розгортання повномасштабного вторгнення РФ в Україну аналізував Павло Демчук (Демчук, 2022). Загрози українській національній безпеці в контексті активності УПЦ (МП) реконструювали, простежуючи вплив московського центру на функціонування її структурних одиниць та духовенство, Андрій і Мар’яна Міщуки (Міщук А., Міщук М., 2023) та Олег Муравський (Муравський, 2022). Активність УПЦ під різними ракурсами розглядають також Ольга Добродум, Едуард Мартинюк, Олена Никитченко (Добродум та ін., 2022), Олена Золотарьова (Золотарьова, 2022), Емілія Казан (Kazan, 2025), Ілля Луковенко (Луковенко, 2025) та ін.

Однак цілісної та комплексної праці, яка розкривала б діяльність Української православної церкви (Московського патріархату) в час російсько-української війни, в історіографії все ще бракує, і висвітлення саме цієї теми є **головною метою** пропонуваної наукової статті.

Виклад основного матеріалу. Першою офіційною реакцією представників УПЦ (МП) на російське повномасштабне вторгнення до України стало звернення “до вірних та до громадян України” її предстоятеля Онуфрія, опубліковане вже в перший день російської атаки, 24 лютого 2022 р., на сайті та сторінках Церкви у соціальних мережах. З-поміж іншого, очільник УПЦ констатував, що “на превеликий жаль, Росія розпочала військові дії проти України”, закликав українців “не впадати в паніку, бути мужніми і проявити любов до своєї Батьківщини і один до одного” та долучитися “до посиленої покайної молитви за Україну, за наше військо і наш народ [...], забути взаємні чвари і непорозуміння та об’єднатися любов’ю до Бога і до нашої Батьківщини” (Звернення Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Онуфрія, 2022).

Одночасно Онуфрій, звертаючись до президента РФ В. Путіна, попросив (*sic!*) того “негайно припинити братовбивчу війну”, яка, за визначенням предстоятеля, була повторенням російським народом “Каїнового гріха” проти народу українського (проводилася паралель із убивством біблійним Каїном свого молодшого брата Авеля, себто й далі акцентувалося на “братерстві” між народами), оскільки обидва вони “вийшли із Дніпровської купелі хрещення”, а тому й військовий конфлікт між ними “не має виправдання ні у Бога, ні у людей”. Наприкінці Онуфрій, перейшовши до стилю умиротворення, закликав “всіх до здорового глузду, який навчав нас вирішувати свої земні проблеми у взаємному діалозі та взаємному розумінні”, і висловив сподівання, що “Бог простить нам наші гріхи (чи не натяк на те, що, на переконання очільника УПЦ (МП), українці самі винні в тому, що на них напала РФ? – П. А.) і мир Божий запанує на нашій землі та у всьому світі!” (Звернення Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Онуфрія, 2022).

У розширеній версії цього звернення “до української пастви”, яку опублікували трохи пізніше – ввечері 24 лютого, Онуфрій запевняв, що “Українська Православна

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

Церква завжди була, є і буде зі своїм народом”, а всі українці в умовах розпочатих воєнних дій повинні “показати свою мужність [...], об’єднатися один з одним в молитві, в любові до Бога, в любові до своєї Батьківщини і в любові один до одного”, а також задекларував підтримку українським воїнам, “які захищають нашу цілісність і бережуть нашу землю, наш український народ”, при цьому знову ж таки наголосив на необхідності посилити “покаянну молитву за нашу Українську землю і за наш народ”. А тоді ще раз продублював тезу про те, що війна між росіянами та українцями – народами, “які вийшли з однієї Київської Дніпровської купелі”, “повторює перший гріх вбивства, який відбувся на землі, коли син Адама Каїн убив свого молодшого брата Авеля”, і закликав російського президента зупинити збройну агресію, а всі сторони конфлікту – “до розсудливості [...], щоб війна зупинилася, і щоб ми сіли за стіл переговорів та цивілізованим, Божественним шляхом, за допомогою розуму та слова вирішили ті проблеми, які нас сьогодні розділяють”. На завершення глава УПЦ озвучив сподівання, що “здоровий глузд переможе, і ця трагедія, яку ми сьогодні переживаємо, буде незабаром припинена, і ми знову будемо в мирі насолоджуватися даром життя, який Господь кожному подарував не для того, щоб ми один одного вбивали, а для того, щоб ми один одного любили” (Звернення Блаженнішого Митрополита Онуфрія, 2022).

Звісно, варто зазначити про доволі проукраїнський характер наведених тверджень очільника УПЦ (МП) Онуфрія, тим паче на тлі попереднього восьмирічного (з 2014 р.) уникання в його риториці теми війни, яка в кращому разі замовчувалася, а в гіршому – кваліфікувалася, у дусі російських пропагандистських наративів, як “громадянська”, в якій проти офіційного Києва начебто воювало не російське військо зі залученням підконтрольних йому проксі-сил, а місцеве «ополчення». Однак – і це також варто підкреслити – у тій своїй заяві Онуфрій (як влучно зауважив в одному з досліджень Богдан Андрійвський) так однозначно й не засудив російську агресію, не визнав її геноцидального характеру, створивши собі таким чином на майбутнє певний простір для завуальованого маневрування у подальших оцінках подій цієї війни (Андрійвський, 2025).

У схожому ключі сформульоване звернення Священного синоду УПЦ (МП) від 28 лютого 2022 р. З одного боку, у ньому констатували, що “війна прийшла на нашу рідну українську землю” і “майже по всій території України тривають бойові дії між військами Російської Федерації та Збройними Силами України”, які вже призвели до загибелі військових і жертв серед цивільного населення, появи біженців. З огляду на це, церковні єрархи закликали “всіх бути мужніми, підсилити молитву та об’єднатися навколо захисту нашої Батьківщини”, наголошуючи, що “Українська Православна Церква завжди підтримувала і підтримує державний суверенітет та територіальну цілісність України”, поділяє “біль і страждання нашого народу”, а в її храмах і монастирях не лише “лунають особливо посилені молитви за припинення війни та відновлення миру в Україні”, але й створено локації всебічної допомоги біженцям та всім, хто постраждав унаслідок бойових дій (Звернення Священного Синоду, 2022).

З іншого боку, “усвідомлюючи особливу духовну відповідальність”, у Священному синоді вирішили звернутися до одного з інспіраторів, призвідників та рупорів сучас-

ної російської агресії проти України, очільника РПЦ Кирила (Гундяєва) із проханням (*sic!*) “підсилити молитву за багатостраждальний український народ, сказати Ваше першосвятительське слово щодо припинення братовбивчого кровопролиття на українській землі і закликати керівництво Російської Федерації до негайного припинення бойових дій, що вже погрожують перетворитися на світову війну”. Звернулися також до президентів воюючих держав – України (на яку здійснили напад) і Росії (яка й стала агресором) – із закликом “зробити все можливе, щоб покласти край гріху збройного протистояння двох наших братніх народів і почати переговорний процес”, оскільки “ця жахлива війна вже завдала важкого удару взаєминам між українським та російським народами” і “якщо кровопролиття не буде негайно припинено, прірва між нашими народами може залишитися навічно (цілком імовірно, що власне ця перспектива остаточного російсько-українського розриву, а не та трагедія, яку почали переживати українці через російські військові злочини в Україні, найбільше турбувала представників УПЦ на початку повномасштабного вторгнення. – П. А.)” (Звернення Священного Синоду, 2022).

Досить стриманою виявилася реакція глави УПЦ (МП) на геноцид українців, здійснюваний росіянами в дні окупації Бучі, про який світ дізнався після звільнення міста Силами безпеки й оборони України 31 березня 2022 р. Предстоятель обмежився короткими й досить обтічними оцінками: “Це жахливо. Скорбота наповнила моє серце. Тих, хто вчинив це насильство, віддаю на Суд Божий, від якого ніхто не зможе сховатись. Рідним постраждалих виражаю глибоке співчуття, а за померлих від насилля молюсь і прошу Господа, щоб Господь прийняв їхні душі в оселі Праведних”. При цьому, хто саме вчинив “те, що трапилось в Бучі” (у заяві навіть не уточнено, що саме там вчинили), Онуфрій не конкретизував (Те, що трапилось у Бучі, 2022).

Для порівняння, предстоятель Православної церкви України, митрополит київський і всієї України Епіфаній у своїй проповіді 3 квітня 2022 р. недвозначно мовив, що хоча напередодні українці отримали радісну звістку про те, що “завдяки мужнім захисникам України та з допомогою Божою вся Київщина очищена від присутності ворога, російські агресори були вигнані за її межі”, глибокий сум оповив наші серця, бо стало відомо, що “у звільнених містах і селах північної Київщини, в Ірпені, в Бучі, в Гостомелі та в інших, ще донедавна квітучих і затишних куточках нашого краю, знайдені тіла численних жертв російського насильства [...] вбиті мирні мешканці лежать біля своїх домівок та в братських могилах [...] люди зі зв’язаними руками. Чоловіки, жінки, діти. Ті, хто намагався врятуватися втечею, і хто залишався у своїх оселях” (Ідеологія “русского міра”, 2022). Далі очільник ПЦУ підсумував, що, беззаперечно, такі масові вбивства мирного населення мають виразні ознаки геноциду, адже росіяни, як це можна було побачити в умовах російської окупації на Київщині, у Маріуполі, в містах і селах Чернігівщини, Сумщини, Харківщини, Донбасу, південної України, основним завданням перед собою ставлять одне – знищити весь український народ (“звільнити” Україну від українців”). Митрополит Епіфаній звернувся до світу: необхідно негайно та невідкладно зробити все, щоби зупинити і покарати “тирана та державу, яка стала в його руках знаряддям геноциду українського народу”. Владика підкреслював, що “ідеологія „русского міра” є тим самим, чим є

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

ідеологія нацизму. Вона виправдовує насильство, вбивство, війну і геноцид, а тому має бути відкинута і засуджена так само, як засуджений нацизм, його ідеологи та його злочини”. Серед творців та провідників цієї ідеології, на переконання Епіфанія, був і глава Московської патріархії Кирил (Гундяєв) разом зі своїми поплічниками (Ідеологія “русского міра”, 2022).

Подібний зміст має заява Всеукраїнської ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), ухвалена під час засідання 6 квітня 2022 р. У цьому документі, зокрема, читаємо, що численні факти “знущань і нелюдської жорстокості, які російські солдати вчиняли по відношенню до невинних мирних людей у захоплених містах Київської області”, а також підтримка таких людиноненавистницьких дій російських окупантів в Україні їхніми родинами та загалом російським суспільством, унаочнили цілковите спотворення його світогляду та моральну деградацію, які стали результатом культу війни та шовінізму, що вже протягом кількох десятиліть пропагуються серед російського населення. Тому ВРЦіРО закликала всі держави світу “визнати геноцид Українського народу під час російського вторгнення у 2022 році та засудити ідеологію “Русского міра” як таку, що виправдовує геноцид народів та знищення цілих держав” (Заява ВРЦіРО, 2022).

Стриманість зверхника УПЦ (МП) в оцінках подій перших місяців російського повномасштабного вторгнення може бути пов’язана з тим, що, попри “примирливі” офіційні заяви керівництва Церкви, окремі її представники на місцях безпосередньо співпрацювали з окупаційними військами. Так, уже через декілька днів після поширення інформації про трагічні події на Київщині, з’явилися відомості про те, що, наприклад, у с-щі Бородянка Київської області місцевий священник УПЦ (МП) вказував окупантам, кого з місцевих мешканців потрібно затримувати, а в с-щі Гостомель інший єрей цієї ж Церкви коригував ворожий вогонь на підступах російської армії до Києва (У Бородянки, 2022).

На тих територіях, які не зазнали окупації, діяльність клиру МП також нерідко була деструктивною для української національної безпеки. Ось хоча б такий приклад: у березні 2022 р. настоятель парафії УПЦ в с. Ужачин Житомирської області у своїх розмовах з мешканцями села відкрито підтримував вторгнення РФ до України, запевняючи, що насправді вбивали мирних людей, як і руйнували цивільні об’єкти, не російські військовики, а Збройні сили України, тож за такої ситуації керівництво Росії вирішило “прислати війська звільнити українців від нацистів та бандерівців, захистити російськомовне населення братнього народу”, а також запобігти вторгненню військ НАТО на територію РФ (Ребрина, 2022). 5 липня 2022 р. Новоград-Волинський міський районний суд визнав священника винним у вчиненні кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 111-1 Кримінального кодексу України (“колабораційна діяльність”) і призначив покарання у вигляді позбавлення на 13 років права обіймати будь-які посади в органах державної влади й місцевого самоврядування та правоохоронних органах (На Житомирщині, 2022).

Аналогічні випадки за участю представників УПЦ (МП) траплялися й у прифронтових регіонах України. 26 квітня 2022 р., для прикладу, було повідомлено про затримання українськими правоохоронцями настоятеля храму Святої Тихвінської

ікони Божої Матері протоєрея Андрія Павленка, який збирав для ворожої сторони дані про чисельність, розміщення, технічне оснащення й озброєння українських Збройних сил у м. Северодонецьк та в прилеглих до нього населених пунктах (Судитимуть священника, 2022). Засуджений за колабораційну діяльність (відповідно до ч. 2 ст. 28 та ч. 7 ст. 111-1 КК України) священнослужитель був покараний позбавленням волі на 12 років (До 12 років, 2022).

Попри все це, проведення 27 травня 2022 р. у Святопантелеймонівському жіночому монастирі Феофанії Собору УПЦ (МП) відбулося в дусі публічного оголошення про внесення змін до церковного статуту та усунення будь-яких згадок про залежність від Москви (за винятком покликання на грамоту, видану 1990 р. патріархом РПЦ Алексієм II, у якій УПЦ надавалася широка автономія в управлінні). У постанові цього собору, з-поміж іншого, містилося: засудження війни як порушення Божої заповіді “Не вбивай!” (Вих. 20:13) та співчуття усім, хто постраждав у війні; звернення до української та російської влади “з проханням продовжувати переговорний процес та пошук сильного і розумного слова, яке б змогло зупинити кровопролиття”; вираження незгоди з позицією очільника РПЦ Кирила щодо війни в Україні; декларування наміру відновити мироваріння в УПЦ (Постанова Собору, 2022) (історично мироваріння в Київській митрополії здійснювалося із середини XV ст. до 1917 р., коли ця практика в Україні припинилася, і її відновлення, про що остаточно вирішили 23 листопада 2022 р. на засіданні Священного синоду УПЦ, мало б стати одним із символічних кроків до самостійності Церкви (Священний Синод, 2022).

У травневій постанові 2022 р. були, однак, і відверто неоднозначні постулати. Скажімо, вказуючи на відсутність єдності (а точніше – розкол) в українському православ’ї (“глибоку болочу рану на церковному тілі”), у документі акцентували, що саме “останні дії Константинопольського Патріарха в Україні, наслідком яких стало утворення “Православної Церкви України””, ще більше поглибили наявні непорозуміння (Постанова Собору, 2022).

Та навіть за таких умов, як стверджувалося в цьому тексті, представники УПЦ були готові до діалогу з ПЦУ. Щоправда, для уможливлення його початку Собор висував доволі специфічні вимоги: “припинити силові захоплення храмів та примусові переводи парафій Української Православної Церкви (йшлося про насправді мирні й ініційовані самими вірянами переходи до парафій ПЦУ. – П.А.); усвідомити, що їхній канонічний статус, як він зафіксований у “Статуті Православної Церкви України”, є фактично неавтокефальним і значно поступається свободам і можливостям у реалізації церковної діяльності, які передбачені Статутом про управління Української Православної Церкви; вирішити питання канонічності ієрархії ПЦУ, адже для Української Православної Церкви, як і для більшості Помісних Православних Церков, є цілком очевидним, що для визнання канонічності ієрархії ПЦУ необхідне відновлення апостольської спадкоємності її єпископів” (Постанова Собору, 2022).

Виявляючи таким чином ознаки лише половинчастого, а не задекларованого повного унезалежнення УПЦ (МП) від РПЦ (вже згадане збереження в Статуті покликання на грамоту патріарха Алексія II 1990 р., яка визначала статус УПЦ, свідчило, що повного розриву відносин таки не відбулося) та відмовившись від чіткого засуд-

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

ження агресії РФ (через покладання відповідальності за перспективи її припинення дипломатичними засобами одночасно і на Москву, і на Київ), Собор вирішив разом розкритикувати становлення й діяльність ПЦУ (що взагалі не стосувалося питання повномасштабної російсько-української війни, та й випадки переходу парафій УПЦ до ПЦУ вже після лютого 2022 р. були радше логічною реакцією українських вірян на російську агресію, підтримувану РПЦ і частиною священнослужителів УПЦ (МП), а не планомірним злочинним умислом проти Церкви).

Зрештою, згідно з висновком релігієзнавчої експертизи Статуту про управління Української Православної Церкви на наявність церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом, який затверджено наказом Державної служби України з етнополітики та свободи совісті 27 січня 2023 р., поява в травні 2022 р. нової редакції статуту УПЦ та постанови Собору УПЦ так і не призвела до розриву церковно-канонічного зв'язку цієї Церкви з РПЦ, і статус УПЦ (МП) як структурного підрозділу РПЦ, який отримав певні права самостійності, але не утворює автокефальну Церкву, на сьогодні не змінився. Навіть більше – Статут про управління УПЦ, прийнятий на Соборі УПЦ 27 травня 2022 р., у розділі 1 (п. 1), декларуючи свою “незалежність та самостійність”, буквально повторює положення Статуту РПЦ (глава X, п. 2–3) про облаштування устрою УПЦ відповідно до грамоти московського патріарха 1990 р., тобто травневий Собор УПЦ 2022 р. не вийшов за межі, означені чинним Статутом РПЦ 2017 р., у якому УПЦ фігурує як частина Московського патріархату (Висновок, 2023).

Наприкінці висновку підсумовано, що УПЦ (МП) зберігає церковно-канонічний зв'язок із РПЦ як частина із цілим, а тому відносини між ними не є відносинами двох самостійних (автокефальних) Церков. Окрім того, УПЦ не має статусу автономної Церкви, який би визнавався іншими Церквами, а отже, з погляду еклезіології та канонічного права досі залишається структурною одиницею РПЦ, з окремими правами самостійного утворення без власної канонічної суб'єктності. Та й сама УПЦ (МП), на думку Експертної групи на чолі з Олександром Саганом, і не намагалася діяти на сучасному етапі як самостійна (автокефальна) Церква, не проголошувала власної самостійності (автокефалії). Не було також виявлено жодних документів чи інших дій, які засвідчили б перетворення УПЦ на самостійну щодо РПЦ релігійну організацію (Висновок, 2023).

Ба більше, певні епізоди діяльності представників УПЦ (МП) після травня 2022 р. доводять, що спрямовувалася вона аж ніяк не на розривання духовних зв'язків із Москвою, а радше, навпаки, на налагодження подальших, у т. ч. політичних, контактів з РФ та її прибічниками в Україні – на шкоду українській національній безпеці. 15 червня 2022 р., наприклад, з'явилася новина про виступ у Російському православному університеті святого Іоанна Богослова у Москві Геннадія Шкіля – колаборанта-священника УПЦ (МП) з окупованого м. Гола Пристань на Херсонщині. Священнослужитель озвучував російські пропагандистські твердження про росіян, українців та білорусів як трьох “братніх народів”, єдність яких намагаються зруйнувати західні держави за допомогою “шкідливих” українських націоналістів, зокрема й через атаки на “Російську Церкву”, натомість російська присутність (реально –

окупація) забезпечує “поступову нормалізацію життя” (Колаборант-священник, 2022). Про те, що власне РФ спровокувала гуманітарну кризу в Україні, розпочавши військове вторгнення, яке очільник РПЦ Кирил підтримав та благословив, Г. Шкіль не згадував. Утім, це й не дуже несподівано, якщо взяти до уваги, що названий єрей напередодні, 9 травня 2022 р., брав участь у святкуванні російськими окупантами у Херсоні “дня перемоги” (Священник “УПЦ”, 2022), а ще раніше в соцмережах звинувачував Збройні сили України в обстрілах мирних жителів м. Гола Пристань, замовчуючи, своєю чергою, злочини, які вчиняли там російські військовики (Священник “УПЦ”, 11 травня).

Були факти відвертої співпраці з ворогом і на рівні вищої єпархії УПЦ (МП). Так, у червні 2022 р. поширилася інформація про те, що ізюмський і куп’янський митрополит УПЦ (МП) Єлисей (Олег Іванов) перейшов на сторону російської окупаційної влади і мав зустріч із патріархом Кирилом, про що сам розповів в інтерв’ю ворожим пропагандистам (Митрополит УПЦ МП, 2022). А на початку серпня 2022 р. той же владика благословив на “добрі справи” Віталія Ганчева, який з березня 2022 р. очолював окупаційну адміністрацію тимчасово захопленої росіянами частини Харківської області (Митрополит Ізюмський та Куп’янський, 2022).

13 липня 2022 р. в адміністрації т. зв. Луганської Народної Республіки глава цієї терористичної організації Леонід Пасічник прийняв правлячих архиєреїв Луганської, Сєверодонецької й Ровеньківської єпархій УПЦ (МП) та її вікарних єпископів. У ЗМІ Церкви повідомляли, що зустріч проведено “з метою зміцнення та розвитку церковно-державних відносин у регіоні”, а сама розмова пройшла “у теплій атмосфері єдності та взаєморозуміння” (Єрархи УПЦ МП, 2022).

З приводу цієї події на порталі “Духовний фронт України” слушно зауважували: “... для УПЦ МП налагоджувати стосунки з загарбниками, російськими маріонетками та терористами набагато легше, ніж із законним урядом України. УПЦ МП скаржиться в міжнародні інстанції на “гоніння”. Діяльність УПЦ МП в Україні слугує картинкою для пропагандистів із росЗМІ у сюжетах про “бендерівців” і “нацистів” в Україні, в той час як з окупантами вони легко знаходять спільну мову” (Єрархи УПЦ МП, 2022).

Українські силові структури ще починаючи з 2022 р. робили спроби нівелювати негативний вплив найбільш одіозних представників УПЦ (МП) на українське суспільство. Вже восени 2022 р. Служба безпеки України провела численні обшуки у храмах і монастирях та оприлюднила докази співпраці священнослужителів УПЦ з РФ. За цими матеріалами було відкрито низку кримінальних справ.

Наприклад, після обшуків, проведених СБУ в жовтні 2022 р. в тульчинського і брацлавського митрополита Іонафана (Анатолія Єлецьких), його звинуватили у розпалюванні релігійної ворожнечі та виправданні війни РФ проти України (На Вінниччині, 2022). 7 листопада 2022 р. архиєреєві пред’явлено також підозру в порушенні рівноправності громадян залежно від їхньої расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (Кошкіна, 2022). Врешті-решт у серпні 2023 р. міський суд Вінниці підтвердив зібрану спецслужбою доказову базу (розповсюджені кліриком серед вірян пропагандистські листівки

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

із закликами до захоплення влади та до зміни меж державного кордону України; розміщені ним в Інтернеті публікації на підтримку російських окупантів та їхніх воєнних злочинів і т. д.) й виніс митрополитові вирок: 5 років позбавлення волі (за ч. 2 ст. 109 (“дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади”); ч. 1 ст. 110 (“посягання на територіальну цілісність і недоторканність України”); ч. 2 ст. 161 (“порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками”); ч. 3 ст. 436-2 (“виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікація її учасників”)) (За матеріалами СБУ, 2023).

Крім того, під кінець листопада 2022 р. СБУ, спільно з Національною поліцією й Національною гвардією, проводила контррозвідувальні заходи на території Свято-Успенської Києво-Печерської лаври. За інформацією силовиків, ці заходи мали на меті: недопущення використання монастиря як осередку “русского мира”; перевірку даних про надання приміщень УПЦ (МП) для переховування диверсійно-розвідувальних груп, іноземних громадян, зберігання зброї тощо; забезпечення населення від провокацій і терористичних актів; огляд монастирського комплексу для виявлення заборонених до обігу предметів; перевірки осіб на території лаври щодо їхньої причетності до протиправної діяльності на шкоду державному суверенітету України (Шаправський, Кучерявець, 2022). За результатами цих обшуків, як поінформували в СБУ, громадянина України було запідозрено в причетності до проросійського інформаційного агентства “Антван” (ANTVAN GROUP належить громадянину РФ Олександрю Орлову, майно якого напередодні заарештували в межах кримінального провадження), а також виявлено проросійську літературу, що використовується як навчальна в семінарії й парафіяльних школах для пропаганди “русского мира”, та велику суму готівки (понад 2 млн грн, більше 100 тис. доларів і декілька тисяч російських рублів). Загалом за цей період СБУ, Нацполіція й Нацгвардія одночасно оглянули понад 350 церковних споруд та перевірили 850 осіб, 50 з яких пройшли поглиблені опитування, зокрема із застосуванням поліграфа. Крім українців, серед них були і громадяни інших країн, у т. ч. РФ. Прикметно, що деякі з них під час перевірки документів надали паспорти та військові квитки СРСР, а деякі взагалі не мали оригіналів документів, лише копії, або ж мали паспорти громадян України з ознаками підробки чи пошкодження (Обшуки, 2022).

Безпосереднім наслідком виявлення численних фактів зв’язків окремих релігійних кіл в Україні з державою-агресором стало оголошення президентом України В. Зеленським у зверненні 1 грудня 2022 р. курсу на забезпечення духовної незалежності України. Відтак Рада національної безпеки і оборони України доручила уряду внести на розгляд Верховної Ради законопроект щодо унеможливлення діяльності в Україні афілійованих із центрами впливу в Російській Федерації релігійних організацій (Звернення Президента, 2022), а вже 2 грудня, відповідно до президентського указу, ряд єрархів УПЦ (МП), зокібна й настоятель Києво-Печерської лаври митрополит Павло (Петро Лебідь), потрапили під санкції через зв’язки з Росією (Додаток, 2022).

Паралельно, на підставі інформації, зібраної в процесі перевірок духовенства УПЦ (МП) після початку повномасштабної війни, СБУ 1 квітня 2023 р. повідомила митрополитові Павлу про підозру в скоєнні злочинів з розпалювання міжрелігійної ворожнечі (ст. 161 КК України) та поширення матеріалів, що виправдовують російську агресію (ст. 436-2 КК України) (обидві статті передбачають покарання до восьми років позбавлення волі з можливою конфіскацією майна). Як було встановлено СБУ, в публічних виступах Лебідь допускав висловлювання, які ображали релігійні почуття українців, принижували представників інших конфесій та формували до них вороже ставлення (представників ПЦУ, для прикладу, цей “духовний пастир” послідовно називав “розкольникими”, “біснуватими” і т. д., особливо активізувавши таку риторику в дні конфлікту довкола лаври, коли 29 березня 2023 р. Національний заповідник “Києво-Печерська лавра” остаточно розірвав договір з УПЦ (МП) про оренду цього об’єкта). Слідство також дійшло висновку, що окремі заяви митрополита виправдовували або заперечували дії держави-агресора (російсько-українську війну у своїх виступах він трактував як “внутрішню”, “громадянську” або й узагалі як “війну Америки і Росії до останнього українця”; у її розгортанні звинувачував українську, а не російську владу; виправдовував окупацію росіянами Херсона тощо) (Борисенко, Самара, 2025).

Того ж 1 квітня 2023 р. Шевченківський районний суд м. Києва обрав для П. Лебідя запобіжний захід у вигляді цілодобового домашнього арешту з обов’язковим носінням електронного браслета.

13 липня 2023 р. СБУ вказала на нові епізоди, які, за версією слідства, свідчать про підривну діяльність цього фігуранта на користь Росії (заперечення в телеінтерв’ю існування України як суверенної держави; називання російської збройної агресії проти України “громадянським конфліктом”, який триває з 2014 р.). За цими фактами йому оголошено додаткову підозру – за ч. 2 ст. 161 (“порушення рівноправності громадян залежно від їх релігійних переконань, вчинене службовою особою повторно”) та ч. 3 ст. 436-2 (“виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, вчинене службовою особою повторно”) (Намісника, 2022). І вже наступного дня, 14 липня, суд змінив митрополитові Павлу запобіжний захід: замість домашнього арешту, його на місяць узяли під варту (із можливістю внесення застави).

7 серпня 2023 р. Павло (Лебідь) вийшов із СІЗО після внесення застави у розмірі 33,3 млн грн. 20 жовтня того року слідство завершили, після чого обвинувальний акт передали до суду, проте станом на початок грудня 2025 р. розгляд справи у Печерському районному суді Києва все ще тривав, остаточного вироку не було, а запобіжним заходом для митрополита УПЦ (МП) з квітня 2024 р. залишалося виконання покладених на нього судом обов’язків, але вже без носіння електронного браслета (Вонс, 2025).

Ефективним інструментом боротьби з поширенням ворожої російської пропаганди в мережі УПЦ (МП) став Закон України “Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій” (прийнятий у Верховній Раді України в другому читанні 20 серпня 2024 р., підписаний президентом України В. Зеленським 24 серпня

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

2024 р., вступив у дію 23 вересня 2024 р.). Закон встановлює критерії та правові наслідки заборони діяльності іноземних релігійних організацій та їхніх структурних підрозділів. Він також визначає особливості припинення їхнього функціонування у випадках поширення ідеології “руського міра” і прямо передбачає заборону діяльності на території України РПЦ та унеможлиблює активність всіх інших релігійних структур, управління якими здійснюється державою, що веде збройну агресію проти України, або представники яких безпосередньо чи опосередковано (зокрема шляхом публічних виступів керівників чи інших органів управління) підтримують таку антиукраїнську агресію. Законом передбачено, що релігійні організації, запідозрені в співпраці з РПЦ, мають перевірятися експертними комісіями, створеними Державною службою України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС). У разі фіксування комісією порушень, ДЕСС зобов’язана видати припис такій Церкві для виправлення ситуації – українські релігійні інституції, які афілійовані з релігійними організаціями держави-агресора, протягом визначеного терміну повинні розірвати зв’язки зі своїм керівним центром. За невиконання такого припису ДЕСС подає на цю конкретну юридичну особу позов до суду, який має право ухвалити рішення про заборону діяльності (Закон України, 2024).

У перехідних положеннях Закону регламентувався також термін (9 місяців від дня, наступного за днем опублікування цього законодавчого акта), наданий для усунення залежності (чи доведення, що її не існує) від центру в державі-агресорі тим релігійним організаціям, які вже на момент набуття законом чинності могли мати таке підпорядкування. У публічному дискурсі ця норма передусім пов’язувалася з УПЦ (МП), яка до 20 травня 2025 р. повинна була представити відповідні докази (Терещук, 2025).

Оскільки цього так і не сталося, у період з 20 травня до 8 липня 2025 р. ДЕСС було проведено дослідження щодо наявності ознак афілійованості Київської митрополії Української Православної Церкви (фактично, всієї мережі УПЦ (МП)) з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена (РПЦ). За його результатами 8 липня 2025 р. видано окремий наказ, який фіксував наявність згаданих ознак (Наказ, 2025), а 17 липня 2025 р. митрополії УПЦ (МП) винесено спеціальний припис про усунення вказаних порушень законодавства про свободу совісті та релігійні організації до 18 серпня 2025 р. (Припис, 2025).

У відповідь керівництво УПЦ (МП) не лише не погодилося виконувати вимоги ДЕСС, але й назвало їх втручанням у внутрішні питання Церкви. Врешті 27 серпня 2025 р. ДЕСС визнала УПЦ (МП) (офіційно – Київську митрополію УПЦ) афілійованою з РПЦ (Київську митрополію, 2025). Через 60 днів, згідно із Законом “Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій”, УПЦ (МП) мала б достроково втратити право на користування державним і комунальним майном. Додатково 29 серпня 2025 р. ДЕСС подала судовий позов про припинення діяльності УПЦ (МП) як афілійованої з РПЦ, також просячи суд передати державі її майно, кошти та інші активи, крім культового. У вересні 2025 р. з’явився зустрічний позов, у якому УПЦ (МП) просила суд скасувати наказ ДЕСС про визнання Церкви афілійованою з РПЦ як протиправний (УПЦ (МП) подала, 2025), і така судова тяганина станом на кінець 2025 р. ще не завершилася.

Один із аргументів, який досі дозволяє УПЦ (МП) заgravати з українською суспільною думкою, – це численність її громад в Україні. Так, за даними тієї ж ДЕСС, з лютого 2022 р. до червня 2025 р. рішення про зміну підлеглості в канонічних та організаційних питаннях з УПЦ (МП) на ПЦУ ухвалили тільки 1423 релігійні громади, натомість статус 9 792 громад (з яких близько 8 тисяч – на підконтрольній Україні території) усе ще не змінився. Для порівняння: ПЦУ має 8 291 громаду (Денисяка, 2025). Це ставить перед Українською державою серйозний виклик – навіть у разі заборони діяльності УПЦ (МП) на підставі постанови суду, існує нагальна потреба в інформаційній та роз’яснювальній кампанії серед українського населення щодо наслідків активності цієї мережі не лише і не стільки в контексті релігійно-духовної сфери (це, зрештою, не є справою секуляризованої держави), як у сфері національної безпеки.

Висновки. Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну 2022 р. керівництво УПЦ (МП) публічно засудило війну як трагедію, закликала до молитви, єдності та припинення кровопролиття, а також задекларувало підтримку територіальної цілісності України. Водночас у таких заявах простежується й акцент на концепції “братерства” народів, звернення одночасно до лідерів і України, і РФ із закликом до переговорів та взаємної відповідальності за мир, що не супроводжувалося чітким і однозначним засудженням збройної агресії РФ та її політичної верхівки. Паралельно, в умовах загострення війни, окремі представники УПЦ (МП) безпосередньо долучалися до колабораційної діяльності та поширення проросійських наративів, що істотно вплинуло на суспільне сприйняття Церкви й посилило питання її ролі в інформаційно-безпековому вимірі.

У подальшому держава активізувала правові механізми реагування, зокрема через санкції, кримінальні провадження та законодавчі зміни, спрямовані на унеможливлення функціонування релігійних організацій, афілійованих із центрами впливу держави-агресора. Результати експертних перевірок засвідчили збереження канонічного й організаційного зв’язку УПЦ (МП) з РПЦ, що стало підставою для офіційного визнання ознак афілійованості та судових процедур щодо припинення діяльності. Ситуацію ускладнюють незавершені досі судові процеси (як проти самої мережі, так і проти окремих її представників), поруч із усе ще численністю релігійних громад УПЦ (МП). За таких реалій сучасності релігійний вимір, невіддільний від питань національної безпеки, державного суверенітету та суспільної консолідації в умовах війни, має залишатися у центрі уваги і відповідних можновладців, і громадських активістів і просто небайдужих та свідомих громадян.

1. Андріївський, Б. (2025, 6 березня). Українське християнство в огні: публічні звернення предстоятелів Церков в Україні у перші місяці широкомасштабного російського вторгнення. *Патріярхат*, 1(507). <https://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/ukrainske-khrystyianstvo-v-ohni-publichni-zvernennia-predstoiateliv-tserkov-v-ukraini-u-pershimi-misiatsi-shyrokomashtabnoho-rosiyskoho-vtorhnennia/>

2. Борисенко, Т., Самара, А. (2025, 20 лютого). Порушення в оформленні доказів і неявка адвокатів: суд у справі митрополита УПЦ МП Павла Лебеда вкотре перенесли. *Суспільне. Київ*. <https://suspihne.media/kyiv/952997-porusenna-v-oformlenni-dokaziv-i-neavka-advokativ-sud-u-spravi-mitropolita-upc-mp-pavla-lebeda-vkotre-perenesli/>

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

3. Висновок релігієзнавчої експертизи Статуту про управління Української Православної Церкви на наявність церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом. Наказ Державної служби України з етнополітики та свободи совісті 27 січня 2023 р. № Н-8/11. (2023, 27 січня). *Верховна Рада України*. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8_11699-23#Text

4. Вонс, Р. (2025, грудень). “Путін мені нічого поганого не зробив”. Суд дослідив телефонні розмови екснамісника Лаври. *Главком*. <https://glavcom.ua/country/criminal/putin-meni-nichoho-pohanoho-ne-zrobiv-sud-doslidiv-telefonni-rozmovi-eksnamisnika-lavri-1092766.html>

5. Горкуша, О., Филипович, Л. (2016). Геополітичний україно-російський конфлікт: реакція українських церков. *Українське Релігієзнавство*, 79, 7–17. <https://doi.org/10.32420/2016.79.670>

6. Демчук, П. (2022). Політичний вплив УПЦ МП в період повномасштабного вторгнення 2022 року. В А. А. Криськов, М. Я. Блавіцький (упоряд.), *Релігійний чинник та його використання у сучасній гібридній війні: збірник матеріалів круглого столу* (Тернопіль, ТНТУ імені Івана Пулюя, 18 листопада 2022 р.). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 25–27.

7. Денисяка, О. (2025, 3 вересня). Церкву московського патріархату офіційно визнали пов'язаною з російською церквою. Що далі? *Хромадске*. <https://hromadske.ua/suspilstvo/250675-tserkvu-moskovskoho-patriarkhatu-ofitsiyno-vyznaly-poviazanoiu-z-rosiyskoiu-tserkvoiu-shchodali>

8. До 12 років за ґратами засуджено священника УПЦ (МП) в Луганській області за інформування ворога про позиції українських захисників. (2022, 7 грудня). *Офіс Генерального прокурора*. <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/do-12-rokiv-za-gratami-zasudzeno-svyashhennika-upcpmp-v-luganskii-oblasti-za-informuvannya-voroga-pro-poziciyi-ukrayinskix-zaxisnikiv>

9. Добродум, О., Мартинюк, Е., Никитченко, О. (2022). УПЦ (МП) в умовах воєнного часу. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*, 2, 115–123. <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.2.14>

10. Додаток до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 грудня 2022 року “Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)”, введеного в дію Указом Президента України від 1 грудня 2022 року № 820/2022. (2022, 2 грудня). *Президент України*. https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/16/85/957cf6faee1c7e019c36bcfebffc42a_1670851216.doc

11. Єпархи УПЦ МП зустрілись із главою терористів “ЛНР”, для поліпшення співпраці. (2022, 14 липня). *Духовний фронт України*. <https://df.news/2022/07/14/ierarkhy-upts-mp-zustrilys-iz-hlavoiu-terorystiv-lnr-dlia-polipshennia-spivpratsi/>

12. За матеріалами СБУ до 5 років тюрми засуджено митрополита однієї з Вінницьких єпархій УПЦ (МП), який виправдовував повномасштабне вторгнення рф. (2023, 7 серпня). *Служба безпеки України*. <https://ssu.gov.ua/novyny/za-materialamy-sbu-do-5-rokiv-tiurmy-zasudzheno-mitropolyta-odniiei-z-vinnytskykh-yparkhii-upts-mp-yakyi-vypravdovuvav-povnomasshtabne-vtorhennia-rf>

13. Закон України “Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій”. (2024, 20 серпня). *Верховна Рада України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#n53>

14. Заява ВРЦіРО про геноцид Українського народу, вчинений російськими військами на Київщині. (2022, 6 квітня). *ВРЦіРО*. https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-on-genocide-of-ukrainian-people-committed-by-russian-troops?fbclid=IwAR0qK6XmhUDM30srAkATyGnAAENUnGNEK1_QUGgsh5A8v-XcaiUZ9n7YzNA

15. Звернення Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Онуфрія до вірних та до громадян України. (2022, 24 лютого). *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. <https://uoc-news.church/2022/02/24/zvernennya-blazhennishogo-mitropolita-kijivskogo-vsijeji-ukrajini-onufriya-vmix-ta-gromadyan-ukrajini/>

16. Звернення Блаженнішого Митрополита Онуфрія до української пастви. (2022, 24 лютого) *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. <https://uoc-news.church/2022/02/24/video-zvernennya-blazhennishogo-mitropolita-onufriya-ukrajinskoji-pastvi/>

17. Звернення Президента Володимира Зеленського. (2022, 1 грудня). <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/zvernennya-prezidenta-volodimira-zelenskogo-1-grudnya-2022/>

18. Звернення Священного Синоду Української Православної Церкви від 28 лютого 2022 року. (2022, 28 лютого). *Відділ зовнішніх церковних зв'язків УПЦ. Офіційний сайт Синодального відділу*. <https://vzcz.church.ua/2022/02/28/zvernennya-svyashhenogo-sinodu-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-28-lyutogo-2022-roku/>

19. Золотарьова, О. (2022). Підстави припинення діяльності УПЦ МП в умовах воєнного стану: політико-правовий аспект. *Юридичний вісник*, 2. <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2333>

20. Ідеологія “русского міра” є тим самим, чим є ідеологія нацизму, вона виправдовує насильство, вбивство, війну і геноцид, а тому має бути відкинута і так само засуджена, – Митрополит Епіфаній. (2022, 3 квітня). *Православна церква України*. <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/ideologiya-russkogo-mira-ye-tym-samym-chym-ye-ideologiya-natsyzmu-vonavypravdovuye-nasylstvo-vbyvstvo-vijnu-i-genotsyd-a-tomu-maye-buty-vidkynuta-i-tak-samozasudzhena-mytropolyt-epifan/>

21. Ієрархи УПЦ МП зустрілися з очільником терористичної “ЛНР”. (2022, 15 липня). *Релігійна правда*. <https://religionpravda.com.ua/?p=82982>

22. Київську митрополію Української православної церкви визнано афілійованою з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена. (2025, 28 серпня). *Державна служба України з етнополітики та свободи совісті*. <https://dcss.gov.ua/kyuivskumytropoliyu-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-tserkvy-vyznano-afiliyovanoiu-z-inozemnoiu-relihiynoiu-orhanizatsiieiu/>

23. Колаборант-священник із УПЦ МП розповідав у Москві, як “нормалізується життя” із загарбниками і про “братні народи”. (2022, 19 червня). *Духовний фронт України*. <https://df.news/2022/06/19/kolaborant-sviashchennyk-iz-upts-mp-rozpovidav-u-moskvi-iak-normalizuietsia-zhyttia-iz-zaharbnykamy-i-pro-bratni-narody/>

24. Колодний, А. (2014). “УПЦ Московського Патріархату не засудила російський фашизм”. *Українське Релігієзнавство*, 69, 43–48. <https://doi.org/10.32420/2014.69.378>

25. Кошкіна, С. (2022, 7 листопада). В УПЦ прокоментували підозру Іонафану: “Сприймає спокійно”. *LB.ua*. https://lb.ua/society/2022/11/07/535068_upts_prokomentovali_pidozru.html

26. Луковенко, І. (2025). Релігійна ситуація на непідконтрольній території Донеччини на прикладі УПЦ МП (2022 р. – перша половина 2025 р.). *Українське Релігієзнавство*, 98–99, 141–152. <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2025.98-99.16>

27. Митрополит Ізюмський та Куп’янський благословив колаборанта. (2022, 1 серпня). *Обрії*. <https://obrii.com.ua/harkivska-oblast/45281-mitropolit-izyumskij-ta-kup-yanskij-blagosloviv-kolaboranta.html>

28. Митрополит УПЦ МП перейшов на бік окупантів (відео). (2022, 15 червня). *Релігійна правда*. <https://religionpravda.com.ua/?p=82600>

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

29. Міщук, А., Міщук, М. (2023). Загрози національній безпеці України: діяльність УПЦ (МП). *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*, 15(1), 43–52. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-1-6>

30. Муравський, О. (2022). Яка роль Російської Православної Церкви (РПЦ) та Української Православної Церкви Московського Патріархату (УПЦ МП) у “розмиванні” української державності? *Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Диалоги з істориками: у 2 кн., кн. 1* (В. Смолій, відп. ред.). Київ: НАН України. Ін-т історії України, 39–40.

31. На Вінниччині СБУ прийшла з обшуками до митрополита УПЦ МП. (2022, 11 жовтня). *Духовний фронт України*. <https://df.news/2022/10/11/na-vinnychchyni-sbu-pryjslhla-z-obshukamy-do-mytropolitya-upts-mp/>

32. На Житомирщині священика УПЦ МП судили за колабораціонізм. (2022, 21 липня). *RISU*. https://risu.ua/na-zhitomirshchini-svyashchenika-upc-mp-sudili-za-za-kolaboracionizm_n131027#goog_rewarded

33. Наказ “Про виявлення ознак афілійованості Київської митрополії Української Православної Церкви”. (2025, 8 липня). *Державна служба України з етнополітики та свободи совісті*. https://dcss.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/2025.07.08_Nakaz_Zatverdzhennia-Doslidzhennia-KM-UPTS__-1.pdf

34. Намісника Лаври Павла викрили на нових злочинах – СБУ. (2022, 13 липня). *Українська правда*. <https://www.prawda.com.ua/news/2023/07/13/7411214/>

35. Обшуки в церквах УПЦ МП: СБУ знайшла проросійську літературу, мільйони готівкових та “сумнівних” громадян рф. (2022, 23 листопада). *Слово і діло*. <https://www.slovovidlo.ua/2022/11/23/novyna/suspilstvo/obshuky-cerkvah-upcz-mp-sbu-znajshla-prorosijsku-literaturu-miljony-hotivkovyx-ta-sumnivnyx-hromadyan-rf>

36. Постанова Собору Української Православної Церкви від 27 травня 2022 року. (2022, 27 травня). *Відділ зовнішніх церковних зв'язків УПЦ офіційний сайт Синодального Відділу*. <https://uoc-news.church/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnya-2022-roku/>

37. Припис про усунення порушень законодавства про свободу совісті та релігійні організації. (2025, 17 липня). *Державна служба України з етнополітики та свободи совісті*. https://dcss.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/Prypys_KM-UPTS-12.pdf

38. Ребрина, В. (2022, 18 квітня). На Житомирщині за колабораціонізм судитимуть священика УПЦ МП. *Liga.net*. <https://news.liga.net/ua/politics/news/v-jitomirskoju-oblasti-za-kollaboratsionizm-budut-sudit-svyaschennika-upts-mp>

39. Священний Синод відновив миротворіння в Українській Православній Церкві. (2022, 23 листопада). *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. <https://uoc-news.church/2022/11/23/svyashhennij-sinod-vidnoviv-mirovarinna-v-ukrajinskij-pravoslavnij-cerkvi/>

40. Священник “УПЦ” МП Геннадій Шкіль вітав російських загарбників в окупованому Херсоні на “дні перемоги”. (2022, 18 травня). *Духовний фронт України*. <https://df.news/2022/05/18/sviashchennyk-upts-mp-hennadij-shkil-vitav-rosijskykh-zaharbnykiv-v-okupovanomu-khersoni-na-dni-pobedy/>

41. Священник “УПЦ” МП на окупованій Херсонщині звинуватив ЗСУ в обстрілах мирних жителів. (2022, 11 травня). *Духовний фронт України*. <https://df.news/2022/05/11/sviashchennyk-upts-mp-na-okupovani-j-khersonshchyni-zvynuvatyv-zsu-v-obstrilakh-myrykh-zhyteliv/>

42. Судитимуть священника УПЦ МП, який зливав ворогу дані про ЗСУ у Сєверодонецьку. (2022, 3 вересня). *Офіс Генерального прокурора*. <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/suditimut-svyashhennika-upc-mp-yakii-zlivav-vorogu-dani-pro-zsu-u-severodonecku>
43. Те, що трапилось у Бучі – жахливо. Молюся за померлих від насилля – Блаженніший Митрополит Онуфрій. (2022, 4 квітня). *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. <https://news.church.ua/2022/04/04/te-shho-trapilosu-buchi-zhaxlivo-molyusya-za-pomerlix-vid-nasilya-blazhennishij-mitropolit-onufrij/>
44. Терещук, Г. (2025, 20 травня). Російська церква в Україні. Період добровільного переходу завершений. Далі – судові позови? *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/ahent-rosya-tserkva-patriarkhat/33418447.html>
45. Титаренко, В., Филипович, Л. (2020). Проблемні аспекти міжконфесійних та державно-конфесійних відносин у сучасній суспільно-політичній ситуації в Україні. *Релігійна свобода*, 24, 55–64.
46. У Бородянці священник УПЦ МП вказував окупантам кого з жителів треба затримати. (2022, 5 квітня). *Духовний фронт України*. <https://df.news/2022/04/05/u-borodiantsi-sviashchennyk-upts-mp-vkazuval-okupantam-koho-z-zhyteliv-treba-zatrymaty/>
47. УПЦ (МП) подала до суду зустрічний позов у справі про припинення діяльності Церкви. (2025, 29 вересня). *Інтерфакс-Україна*. <https://interfax.com.ua/news/general/1108286.html>
48. Филипчук, С. (2015). Вияви “руського мира” у друкованих медіа УПЦ МП. *Гілея: науковий вісник*, (94), 214–219.
49. Шаправський, Р., Кучерявець, М. (2022, 22 листопада). Офіційно. СБУ навідалася в Києво-Печерську лавру і дала перший коментар. *РБК-Україна*. <https://www.rbc.ua/rus/news/ofitsiyno-sbu-navidalasya-kievo-pechersku-1669098817.html>
50. Kazan, E. (2025). “Russkij mir” i Cerkiew Moskiewska jako przyczyna wojny rosyjsko-ukraińskiej i zagrożenia militarnego. *Науковий щорічник “Історія релігій в Україні”*, 35, 1, 264–273. <https://doi.org/10.33294/2523-4234-2025-35-1-264-273>

References

1. Andriivskyi, B. (2025, Beresen 6). Ukrainiske khrystyanstvo v ohni: publichni zvernennia predstoiateliv Tserkov v Ukraini u pershi misiatsi shyrokomasshtabnoho rosiiskoho vtorhnennia. *Patriiarkhat*, 1(507). <https://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/ukrainske-khrystyanstvo-v-ohni-publichni-zvernennia-predstoiateliv-tserkov-v-ukraini-u-pershi-misiatsi-shyrokomasshtabnoho-rosiyskoho-vtorhnennia/> (in Ukrainian).
2. Borysenko, T., & Samara, A. (2025, Liutyi 20). Porushennia v oformlenni dokaziv i neiavka advokativ: sud u spravi mytropolity UPTs MP Pavla Lebedia vktre perenesly. *Suspilne*. Kyiv. <https://suspilne.media/kyiv/952997-porusenna-v-oformlenni-dokaziv-i-neavka-advokativ-sud-u-spravi-mitropolita-upc-mp-pavla-lebeda-vktre-perenesli/> (in Ukrainian).
3. Vysnovok relihiieznavchoi ekspertyzy Statutu pro upravlinnia Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy na naiavnist tserkovno-kanonichnoho zviazku z Moskovskym patriarkhatom. Nakaz Derzhavnoi sluzhby Ukrainy z etnopolityky ta svobody sovisti 27 sichnia 2023 r. № N-8/11. (2023, Sichen 27). *Verkhovna Rada Ukrainy*. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8_11699-23#Text (in Ukrainian).
4. Vons, R. (2025, Hruden). “Putin meni nichoho pohanoho ne zrobyv”. Sud doslidyv telefonni rozmovy eksnamisnyka Lavry. *Hlavkom*. <https://glavcom.ua/country/criminal/putin-meni-nichoho-pohanoho-ne-zrobiv-sud-doslidiv-telefonni-rozmovi-eksnamisnika-lavri-1092766.html> (in Ukrainian).

5. Horkusha, O., & Fylypovych, L. (2016). Heopolitychnyi ukraino-rosiiskiy konflikt: reaktsiia ukrainskykh tserkov. *Ukrainske Relihiieznavstvo*, 79, 7–17. <https://doi.org/10.32420/2016.79.670> (in Ukrainian).

6. Demchuk, P. (2022). Politychnyi vplyv UPTs MP v period povnomasshtabnoho vtorhnennia 2022 roku. In A. A. Kryskov, M. Ia. Blavitskyi (Compl.), *Relihiinyi chynnyk ta yoho vykorystannia u suchasniy hibrydnyy viini: zbirnyk materialiv kruhloho stolu* (Ternopil, TNTU imeni Ivana Puliuia, 18 lystopada 2022 r.). Ternopil: FOP Palianytsia V. A, 25–27 (in Ukrainian).

7. Denysiaka, O. (2025, Veresen 3). Tserkvu moskovskoho patriarkhatu ofitsiino vyznaly poviazanoi z rosiiskoiu tserkvoi. Shcho dali? *Hromadske*. <https://hromadske.ua/suspilstvo/250675-tserkvu-moskovskoho-patriarkhatu-ofitsiino-vyznaly-poviazanoi-z-rosiyskoiu-tserkvoi-shcho-dali> (in Ukrainian).

8. Do 12 rokov za gratamy zasudzheno sviashchennyka UPTs (MP) v Luhanskii oblasti za informuvannia voroha propozytsii ukrainskykh zakhysnykiv. (2022, Hruden 7). *Ofis Heneralnoho prokurora*. <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/do-12-rokiv-za-gratami-zasudzheno-svyashchennika-upc-mp-v-luganskii-oblasti-za-informuvannya-voroga-pro-pozyciyi-ukrayinskix-zaxisnykiv> (in Ukrainian).

9. Dobrodum, O., Martyniuk, E., & Nykytchenko, O. (2022). UPTs (MP) v umovakh voiennoho chasu. *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal*, 2, 115–123. <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.2.14> (in Ukrainian).

10. Dodatok do rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 1 hrudnia 2022 roku “Pro okremi aspekty diialnosti relihiinykh orhanizatsii v Ukraini i zastosuvannia personalnykh spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvalnykh zakhodiv (sanktsii)”, vvedenoho v diiu Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 1 hrudnia 2022 roku № 820/2022. (2022, Hruden 2). *Prezydent Ukrainy*. https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/16/85/957cf6faee1c7e019c36bcfebffc42a_1670851216.doc (in Ukrainian).

11. Ierarkhy UPTs MP zustrilys iz hlavoju terorystiv “LNR”, dlia polipshennia spivpratsi. (2022, Lypen 14). *Dukhovnyi front Ukrainy*. <https://df.news/2022/07/14/ierarkhy-upts-mp-zustrilys-iz-hlavoju-terorystiv-lnr-dlia-polipshennia-spivpratsi/> (in Ukrainian).

12. Za materialamy SBU do 5 rokov tiurmy zasudzheno mytropolyta odniiei z Vinnytskykh yeparkhii UPTs (MP), yakyy vypravdovuvav povnomasshtabne vtorhnennia rf. (2023, Serpen 7). *Sluzhba bezpeky Ukrainy*. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/za-materialamy-sbu-do-5-rokiv-tiurmy-zasudzheno-mytropolyta-odniiei-z-vinnytskykh-yeparkhii-upts-mp-yakyy-vypravdovuvav-povnomasshtabne-vtorhnennia-rf> (in Ukrainian).

13. Zakon Ukrainy “Pro zakhyst konstytutsiinoho ladu u sferi diialnosti relihiinykh orhanizatsii”. (2024, Serpen 20). *Verkhovna Rada Ukrainy*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#n53> (in Ukrainian).

14. Zaiava VRTsiRO pro henotsyd Ukrainskoho narodu, vchynenyi rosiiskymy viiskamy na Kyivshchyni. (2022, Kviten 6). *VRTsiRO*. https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-on-genocide-of-ukrainian-people-committed-by-russian-troops?fbclid=IwAR0qK6XmhUDM30srAkATyGnAAENUnGNEK1_UGGsh5A8v-XcaiUZ9n7YzNA (in Ukrainian).

15. Zvernennia Blazhennishoho Mytropolyta Kyivskoho i vsiiei Ukrainy Onufriia do virnykh ta do hromadian Ukrainy. (2022, Liutyi 24). *Ukrainska Pravoslavna Tserkva. Synodalnyi informatsiino-prosvitnytskyi viddil UPTs*. <https://uoc-news.church/2022/02/24/zvernennya-blazhennishoho-mitropolita-kijivskogo-vsijeji-ukrajini-onufriya-virnix-ta-gromadyan-ukrajini/> (in Ukrainian).

16. Zvernennia Blazhennishoho Mytropolita Onufriia do ukraïnskoi pastvy. (2022, Liutyi 24) *Ukrainska Pravoslavna Tserkva. Synodalnyi informatsiino-prosvitnytskyi viddil UPTs*. <https://uoc-news.church/2022/02/24/video-zvernennya-blazhennishoho-mitropolita-onufriya-ukrajinskoi-pastvi/> (in Ukrainian).

17. Zvernennia Prezydenta Volodymyra Zelenskoho. (2022, Hruden 1). <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/zvernennya-prezidenta-volodimira-zelenskogo-1-grudnya-2022/> (in Ukrainian).

18. Zvernennia Sviashchenoho Synodu Ukraïnskoi Pravoslavnoi Tserkvy vid 28 liutoho 2022 roku. (2022, Liutyi 28). *Viddil zovnishnikh tserkovnykh zviazkiv UPTs. Ofitsiyni sait Synodalnoho viddilu*. <https://vzc.church.ua/2022/02/28/zvernennya-svyashhennogo-sinodu-ukrajinskoi-pravoslavnoji-cerkvi-vid-28-lyutogo-2022-roku/> (in Ukrainian).

19. Zolotarova, O. (2022). Pidstavy prypynennia diialnosti UPTs MP v umovakh voïennoho stanu: polityko-pravovyi aspekt. *Yurydychnyi visnyk*, 2. <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2333> (in Ukrainian).

20. Ideolohiia “ruskoho mira” ye tym samym, chym ye ideolohiia natsyzmu, vona vypravdovuje nasylstvo, vbyvstvo, viinu i henotsyd, a tomu maie buty vidkynuta i tak samo zasudzhená, – Mytropolyt Epifanii. (2022, Kviten 3). *Pravoslavna tserkva Ukrainy*. <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/ideologiya-ruskogo-mira-ye-tym-samym-chym-ye-ideologiya-natsyzmu-vonavypravdovuye-nasylstvo-vbyvstvo-vijnu-i-genotsyd-a-tomu-maye-buty-vidkynuta-i-tak-samo-zasudzhenamytropolyt-epifan/> (in Ukrainian).

21. Hierarkhy UPTs MP zustrilysia z ochilnykom terorystychnoi “LNR”. (2022, Lypen 15). *Relihiina pravda*. <https://religionpravda.com.ua/?p=82982> (in Ukrainian).

22. Kyivsku mytropoliiu Ukraïnskoi pravoslavnoi tserkvy vyznano afiliovanoiu z inozemnoiu relihiinoiu orhanizatsiieiu, diialnist yakoi v Ukraini zaboronena. (2025, Serpen 28). *Derzhavna sluzhba Ukrainy z etnopolityky ta svobody sovisti*. <https://dcss.gov.ua/kyivsku-mytropoliiu-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-tserkvy-vyznano-afiliyovanoiu-z-inozemnoiu-relihiynoiu-orhanizatsiieiu/> (in Ukrainian).

23. Kolaborant-sviashchennyk iz UPTs MP rozpovidav u Moskvi, yak “normalizuietsia zhyttia” iz zaharbnikamy i pro “bratni narody”. (2022, Cherven 19). *Dukhovnyi front Ukrainy*. <https://df.news/2022/06/19/kolaborant-sviashchennyk-iz-upts-mp-rozpovidav-u-moskvi-iak-normalizuietsia-zhyttia-iz-zaharbnikamy-i-pro-bratni-narody/> (in Ukrainian).

24. Kolodnyi, A. (2014). “UPTs Moskovskoho Patriarkhatu ne zasudyła rosiiskyi fashyzm”. *Ukrainske Relihiieznavstvo*, 69, 43–48. <https://doi.org/10.32420/2014.69.378> (in Ukrainian).

25. Koshkina, S. (2022, Lystopad 7). V UPTs prokomentuvaly pidozru Ionafanu: “Spryiniav spokiino”. *LB.ua*. https://lb.ua/society/2022/11/07/535068_upts_prokomentuvali_pidozru.html (in Ukrainian).

26. Lukovenko, I. (2025). Relihiina sytuatsiia na nepidkontrolnii terytorii Donechchyny na prykladi UPTs MP (2022 r. – persha polovyna 2025 r.). *Ukrainske Relihiieznavstvo*, 98–99, 141–152. <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2025.98-99.16> (in Ukrainian).

27. Mytropolyt Iziumskiy ta Kupianskij blahoslovyy kolaboranta. (2022, Serpen 1). *Obrii*. <https://obrii.com.ua/harkivska-oblast/45281-mitropolit-izyumskij-ta-kup-yanskij-blagosloviv-kolaboranta.html> (in Ukrainian).

28. Mytropolyt UPTs MP pereishov na bik okupantiv (video). (2022, Cherven 15). *Relihiina pravda*. <https://religionpravda.com.ua/?p=82600> (in Ukrainian).

29. Mishchuk, A., & Mishchuk, M. (2023). Zahrozy natsionalnii bezpetsi Ukrainy: diialnist UPTs (MP). *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Politolohiia*, 15(1), 43–52. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-1-6> (in Ukrainian).

30. Muravskiy, O. (2022). Yaka rol Rosiiskoi Pravoslavnoi Tserkvy (RPTs) ta Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Moskovskoho Patriarkhatu (UPTs MP) u “rozmyvanni” ukrainskoi derzhavnosti? *Perelom: Viina Rosii proty Ukrainy u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshyny. Dialohy z istorykamy: u 2 kn., kn. 1* (V. Smolii, Ed.). Kyiv: NAN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy, 39–40. (in Ukrainian).

31. Na Vinnychchyni SBU pryishla z obshukamy do mytropolyta UPTs MP. (2022, Zhovten 11). *Dukhovnyi front Ukrainy*. <https://df.news/2022/10/11/na-vinnychchyni-sbu-pryishla-z-obshukamy-do-mytropolyta-upts-mp/> (in Ukrainian).

32. Na Zhytomyrshchyni sviashchenyka UPTs MP sudyly za kolaboratsionizm. (2022, Lypen 21). *RISU*. https://risu.ua/na-zhitomirshchyni-svyashchenika-upc-mp-sudili-za-za-kolaboracionizm_n131027#goog_rewarded (in Ukrainian).

33. Nakaz “Pro vyavlennia oznak afiliiovanosti Kyivskoi mytropolii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy”. (2025, Lypen 8). *Derzhavna sluzhba Ukrainy z etnopolityky ta svobody sovisti*. https://dcss.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/2025.07.08_Nakaz_Zatverdzhennia-Doslidzhennia-KM-UPTS_-1.pdf (in Ukrainian).

34. Namisnyka Lavry Pavla vykryly na novykh zlochynakh – SBU. (2022, Lypen 13). *Ukrainska pravda*. <https://www.prawda.com.ua/news/2023/07/13/7411214/> (in Ukrainian).

35. Obshuky v tserkvakh UPTs MP: SBU znaishla prorosiisku literaturu, miliony hotivkovykh ta “sumnivnykh” hromadian rf. (2022, Lystopad 23). *Slovo i dilo*. <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/23/novyna/suspilstvo/obshuky-cerkvax-upcz-mp-sbu-znajshla-prorosijsku-literaturu-miljony-hotivkovyx-ta-sumnivnyx-hromadyan-rf> (in Ukrainian).

36. Postanova Soboru Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy vid 27 travnia 2022 roku. (2022, Traven 27). *Viddil zovnishnikh tserkovnykh zviazkiv UPTs ofitsiyni sait Synodalnoho Viddilu*. <https://uoc-news.church/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnya-2022-roku/> (in Ukrainian).

37. Prypys pro usunennia porushen zakonodavstva pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii. (2025, Lypen 17). *Derzhavna sluzhba Ukrainy z etnopolityky ta svobody sovisti*. https://dcss.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/Prypys_KM-UPTS-12.pdf (in Ukrainian).

38. Rebryna, V. (2022, Kviten 18). Na Zhytomyrshchyni za kolaboratsionizm sudyty mut sviashchenyka UPTs MP. *Liga.net*. <https://news.liga.net/ua/politics/news/v-jitomirskoy-oblasti-za-kollaboratsionizm-budut-sudit-svyashchennika-upts-mp> (in Ukrainian).

39. Sviashchennyi Synod vidnovyv myrovarinnia v Ukrainskii Pravoslavnii Tserkvi. (2022, Lystopad 23). *Ukrainska Pravoslavna Tserkva. Synodalnyi informatsiino-prosvitnytskyi viddil UPTs*. <https://uoc-news.church/2022/11/23/svyashchennij-sinod-vidnoviv-mirovarinnya-v-ukrajinskij-pravoslavnij-cerkvi/> (in Ukrainian).

40. Sviashchennyk “UPTs” MP Hennadii Shkil vitav rosiiskykh zaharbnykiv v okupovanomu Khersoni na “dni pobiedy”. (2022, Traven 18). *Dukhovnyi front Ukrainy*. <https://df.news/2022/05/18/sviashchennyk-upts-mp-hennadij-shkil-vitav-rosiiskykh-zaharbnykiv-v-okupovanomu-khersoni-na-dni-pobiedy/> (in Ukrainian).

41. Sviashchennyk “UPTs” MP na okupovanii Khersonshchyni zvyuvatyv ZSU v obstrilakh myrnykh zhyteliv. (2022, Traven 11). *Dukhovnyi front Ukrainy*. <https://df.news/2022/05/11/sviashchennyk-upts-mp-na-okupovanij-khersonshchyni-zvynuvatyv-zsu-v-obstrilakh-myrnykh-zhyteliv/> (in Ukrainian).

42. Sudyty mut sviashchennyka UPTs MP, yakyy zlyvav vorohu dani pro ZSU u Sievierodonetsku. (2022, Veresen 3). *Ofis Heneralnoho prokurora*. <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/suditimut-svyashchennika-upc-mp-yakii-zlivav-vorogu-dani-pro-zsu-u-sjevjerodonecku> (in Ukrainian).

43. Te, shcho trapylos u Buchi – zhakhlyvo. Moliusia za pomerlykh vid nasyllia – Blazhennishyi Mytropolyt Onufrii. (2022, Kvitin 4). *Ukrainska Pravoslavna Tserkva. Synodalnyi informatsiino-prosvitnytskyi viddil UPTs*. <https://news.church.ua/2022/04/04/te-shho-trapilos-u-buchi-zhaxlivo-molyusya-za-pomerlix-vid-nasillya-blazhennishij-mitropolit-onufrij/> (in Ukrainian).

44. Tereshchuk, H. (2025, Traven 20). Rosiiska tserkva v Ukraini. Period dobrovilnoho perekhodu zavershenyi. Dali – sudovi pozovy? *Radio Svoboda*. <https://www.radiosvoboda.org/a/ahent-rosyatserkva-patriarkhat/33418447.html> (in Ukrainian).

45. Tytarenko, V., & Fylypovych, L. (2020). Problemni aspekty mizhkonfesiinykh ta derzhavno-konfesiinykh vidnosyn u suchasni suspilno-politychnii situatsii v Ukraini. *Relihiina svoboda*, 24, 55–64 (in Ukrainian).

46. U Borodiantsi sviashchennyk UPTs MP vказuvav okupantam koho z zhyteliv treba zatrymaty. (2022, Kvitin 5). *Dukhovnyi front Ukrainy*. <https://df.news/2022/04/05/u-borodiantsi-sviashchennyk-upts-mp-vkazuvav-okupantam-koho-z-zhyteliv-treba-zatrymaty/> (in Ukrainian).

47. UPTs (MP) podala do sudu zustrichnyi pozov u spravi pro pryypnennia diialnosti Tserkvy. (2025, Veresen 29). *Interfaks-Ukraina*. <https://interfax.com.ua/news/general/1108286.html> (in Ukrainian).

48. Fylypchuk, S. (2015). Vyiavy “ruskoho myra” u drukovanykh media UPTs MP. *Hileia: naukovyi visnyk*, (94), 214–219 (in Ukrainian).

49. Shapravskiy, R., & Kucheriavets, M. (2022, Lystopad 22). Ofitsiino. SBU navidalasia v Kyievo-Pechersku lavru i dala pershyi komentar. *RBK-Ukraina*. <https://www.rbc.ua/rus/news/ofitsiyno-sbu-navidalasya-kievo-pechersku-1669098817.html> (in Ukrainian).

50. Kazan, E. (2025). “Russkij mir” i Cerkiew Moskiewska jako przyczyna wojny rosyjsko-ukraińskiej i zagrozenia militarneho. *Naukovyi shchorichnyk “Istoriia relihii v Ukraini”*, 35, 1, 264–273. <https://doi.org/10.33294/2523-4234-2025-35-1-264-273> (in Polish).

*Стаття: надійшла до редакції 28.01.2026
прийнята до друку після рецензування 13.02.2026
опублікована (оприлюднена) 29.05.2026*